

שבת הגדול

א. קביעת השם לשבת הגדול

בעולם היהודי מקובל לקרוא את שם השבת, בשם פרשת השבוע הנקראת באותה שבת.¹ יוצאות מכלל זה הן השבתות הנקראות על שם קריאת המפטיר או ההפטרה של השבת המיוחדת. כך נקראת השבת של עשרת ימי תשובה, היא השבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים - 'שבת שובה', על שם ההפטרה "שובה ישראל עד ה' א-להיך" (הושע יד, ב); ארבע שבתות שבחודש אדר וסמוכות לו נקראות 'שבת שקלים', 'שבת זכור', 'שבת פרה' ו'שבת החודש', לפי ענין המפטיר וההפטרה;² השבת שלפני תשעה באב נקראת 'שבת חזון' על שם ההפטרה "חזון ישעיהו" (ישעיהו א, א), והשבת שלאחריה נקראת 'שבת נחמו' על שם ההפטרה "נחמו נחמו עמי" (ישעיהו מ, א).

אף אחת מהשבתות המיוחדות והחשובות האלו לא זכו לכבוד שזכתה לו השבת שלפני חג הפסח, הנקראת 'שבת הגדול'. למרות שכל השבתות נזכרות בצורה זו או אחרת בשולחן ערוך ובנושאי כליו, רק שבת זו זכתה לסימן מיוחד משלה בשו"ע - הלא הוא סימן תל, שבו נאמר: "שבת שלפני הפסח, קורין אותו 'שבת הגדול' מפני הנס שנעשה בו". זה כל הסימן כולו בדברי המחבר רבי יוסף קארו.³ לבד מהתמיהה במה זכתה 'שבת הגדול' לסימן בפני עצמו, ישנה תמיהה רבתי - מאי קא משמע לך? "קורין אותו שבת הגדול" - האם זה חיוב? מדאורייתא, מדרבנן? והאם מי שיקרא לו 'שבת קודש פרשה פלונית', עובר בעשה?

"אכן יש שנהגו לברך זה את זה בברכת 'שבת הגדול שלום ומבורך',⁴ וזו כוונת רבי יוסף קארו במה שייחד סימן בשו"ע וכתב ששבת זו נקראת שבת הגדול, ולכאורה מאי נפקא מינה? אלא שרמז שעלינו לקרותה 'שבת הגדול' כדי לזכור

¹ והמנהג שנשתכח לצערנו היה גם להשתמש בתאריכים שנגזרו מפרשת השבוע, כגון: יום ג' לסדר [=לפרשת] בראשית ה'תשפ"א.

² ענין שבתות אלו וההלכות שלהן מפורטים בשו"ע או"ח סימן תרפה, סעיפים א-ה.

³ הרמ"א הוסיף "והמנהג לומר במנחה ההגדה מתחילת 'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו'" (שם), ובדברים אלו נדון אי"ה לקמן בפרק הסיום של המאמר.

⁴ החיד"א, מחזיק ברכה, אות ב; הרב בן-ציון אבא שאול, שו"ת אור לציון ח"ג פ"ב, תשובה ב; מובאים בשו"ע ומשנ"ב בהוצאת 'דרשו' כאן.

את הנס". ובספר התודעה הביא: "יש מן המדקדקים בקהילות ספרד שנהגו ביום זה לברך איש את רעהו 'שבת הגדול מבורך'".⁵

לכאורה ניתן לתת הסבר נוסף להלכה שיש לקרוא לשבת זו שבת הגדול מתוך דברי המחבר "מפני הנס [הגדול] שנעשה בו". ייתכן שהמחבר רוצה להורות שכבר בשבת שלפני הפסח יש להכנס למצב של הכרת הטוב והודאה על הניסים הגדולים - שזהו עניינו של חג הפסח כולו. במאמר נפרד⁶ הסברנו שכל מהותו של ליל הסדר וקריאת ההגדה אינה אלא הבעה של תודה והכרת הטוב על גאולתנו ממצרים. כדי להכנס לאווירה הזו כבר בשבת הקודמת, פסק המחבר שיש לקרוא אותה שבת הגדול מפני הנס שאירע בו.

וכעין זה מצאתי בספר אור אברהם: "הדבר תמוה, דלשם מה נכתב סימן שלם בשו"ע רק כדי לספר לנו שהשבת שלפני פסח נקרא שבת הגדול, ואשר לכאורה אין בזה שום נפקא מינה להלכה... והנראה, דהנה כבר כתב החתם סופר בתשובותיו לאו"ח סימן רח, דבאמת דין תורה הוא לקבוע זכר לנס, והמקור לזה מהגמרא מגילה דף יד'⁷... מעיקר דין תורה נאמר חיוב לקבוע זכר לנס, ורק חכמים הם שתקנו פרטי הדבר במה יתקיים זכר זה, וכגון מה שקבעו הדלקת נרות דחנוכה או מקרא מגילה בפורים... וע"כ נראה, דמה שקבעו לנס היינו קריאת השם דבזה שיהיו קורין ליום זה 'שבת הגדול', הרי בזה הוא נהיה יום של זכר לנס, ואף המחבר הלכתא ודינא הוא דקמ"ל, בסימן זה בשו"ע".⁸

וכן תירץ הבית דוד: "שמצוה לזכור ניסי ה'. ובקריאת שם שבת הגדול נזכר הנס. ועוד יש לומר, שבא לומר שאין איסור בדבר מחמת שנראה כביזיון לשאר השבתות [שאינן להם שם מיוחד, ובודאי לא שם של גדולה]".⁹ והרי אנו מצוויים על כבוד השבת "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך" (ישעיהו נח, יג).

⁵ ספר התודעה ח"ב עמ' קמה בשם שו"ת בית דוד, סימן קמב, ועוד.

⁶ נדפס בראש הספר עיוני מועדים חלק ג, הגדה של פסח, עמ' 45.

⁷ "תנו רבנן: מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש... מה מעבדות לחרות אמרו שירה, ממיטה לחיים לא כל שכנ?"

⁸ אור אברהם - סוגיות הש"ס, ר' אברהם איתאל גורביץ. בתוך הדברים הוא מסביר שלמרות שהנס היה בי' בניסן כיון שביום זה מתה מרים קבעו זכר לנס בשבת שלפני פסח [שהיתה באותה שנה בי' בניסן].

⁹ מופיע ב'הערות וביאורים' שבשולי העמוד בטור בהוצאת 'המאור', סימן תל.

בספר דרך שיחה, תשובות הגר"ח קנייבסקי,¹⁰ מובא: "אמר הרב שליט"א, נשאלתי על מה שהשו"ע כתב סימן שלם (או"ח תל) 'שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול', וכי איזה דין והלכה מעשית נכתבה כאן? ואמרתי שנפקא מינה לנודר מן הגדולים - שאסור ביום זה. ואמרתי לרב שהגאון ר' אליהו מישקובסקי זצ"ל אמר שההלכה שנתחדשה כאן היא שלקבוע שם על יום צריך על זה סימן בשו"ע!¹¹ עוד אמרתי, ששמעתי על חמיו מרן הגרי"ש, שאומר בשבת זו בשעת האכילה 'לכבוד שבת הגדול'".

ב. "מפני הנס שנעשה בו"

המדרש דורש על הפסוק "משכו וקחו לכם צאן" (שמות יב, כא): "הדא הוא דכתיב 'בושו כל עובדי פסל' (תהלים צז, ז) בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח אמר לו משה: ריבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות. אי אתה יודע שהצאן - אלהיהן של מצרים, שנאמר 'הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו' (שמות ח, כב)? א"ל הקב"ה, חייך אין ישראל יוצאים מכאן עד שישחטו אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהי העכו"ם כלום. וכן מצינו שעשה ה', שבאותו לילה הכה בכוריהם של המצרים ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהם ואכלו, והיו המצרים רואים בכוריהן הרוגים ואלהיהן שחוטין, ולא היו יכולין לעשות כלום" (שמות רבה טז, ג).

מדרש מקביל מקדים את הנס ליום לקיחת הפסח העשירי בניסן: "משכו וקחו... והיה לכם למשמרת... אמרו ישראל למשה רבינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו? אמר: מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתן [בעשירי לחדש] אתם יודעים מה [איזה נס יהיה לכם] בשחיטתן [בארבעה עשר לחודש]" (ילקוט שמעוני בא, רמז קצה).

וכן כתב רש"י בספר הפרדס: "שבת שלפני פסח נהגו העם לקרותו שבת הגדול ואינם יודעים למה, שהרי אינו גדול מכל שבתות השנה. אלא, לפי שניסן שבו יצאו ממצרים, חמישי בשבת היה, כדאמרינן בסדר עולם (פרק ה) ומקחו של פסח

¹⁰ עורך: הרב צבי בן משה אהרן יברוב.

¹¹ בספר אמונת עיתך לרב ג' וולפסון מביא: "על דרך שאמרו הצדיקים על סעודת מלוה מלכה וסעודת ראש חודש שנקבעו עליהם בשו"ע סימנים מיוחדים רק על הלכה זו שצריך לאכול סעודת מלוה מלכה [סימן ש - "שיסדר שולחנו במוצאי שבת"] וסעודת ראש חודש [סימן טיט - "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש"], משום שהכל מזלזלים בהם ואינם מחשיבים אותם".

בעשור לחודש היה - בשבת שלפני הפסח. אמרו ישראל 'הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו?' אמר להם הקב"ה: עתה תראו הפלא אשר אעשה לכם. הלכו ולקחו איש פסחו... כשראו כן המצרים היו רוצים לקום ולנקום מהם. והיו מעיהן מחותכים ובאש נדעכין, ונידונין ביסורין ובחליים רעים, ולא הזיקו לישראל. ועל שם שנעשו בו נסים לישראל נקרא שבת שלפני הפסח שבת הגדול. מפי ר' אברהם נוחו עדן.¹²

וכן כתב הטור: "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול. שפסח מצרים מקחו בעשור - ופסח מצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם ונמצא ש' לחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מיטתו ושאלום מצרים למה זה לכם? והשיבו, לשחטו לשם פסח במצוות ה' עלינו. והיו שיניהם [של המצרים] קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים [=לא היו יכולים] לומר להם דבר. ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול" (טור או"ח, תל).

בעלי התוספות מביאים מדרש אחר. על הסוגיה הקובעת "אותו היום [של יציאת מצרים] חמישה בשבת היה" (שבת פז, ע"ב), כתבו בעלי התוס': "ואם כן ברביעי שחטו פסחיהם, ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהם אז היה בעשור לחודש, וע"כ קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול, כדאמרין (שמות רבה פרשת בא)¹³ כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות הגויים אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כן? אמרו להם, זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים. הלכו אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו. ועשו בכורות מלחמה והרגו מהם הרבה. הה"ד (תהלים קלו, י) 'למכה מצרים בבכוריהם'" (שבת שם, תוד"ה ואותו יום חמישי בשבת היה).¹⁴

הסבר זה מעלה שלוש שאלות: א. וכי עד כה לא אכלו בני ישראל בשר? מדוע נזעקים המצרים דווקא בשחיטת שה של פסח? ב. לפי פירוש זה, הנס היה לא רק בשבת שהיא עשור לחודש, אלא גם במשך ארבעת הימים שאחריה ובמיוחד בשחיטת הפסח בי"ד בניסן? ג. המצוה היתה "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה" (שמות יב, ג). השבת אינה חלק במצוה, ואינה מוזכרת בה. נכון

¹² מובא בספר התודעה ח"ג עמ' קמא, ובמקורות שם הביא שכן הוא במחזור ויטרי, כל בו ועוד.

¹³ מדרש כזה אינו נמצא לפנינו בשמות רבה, אך ישנו במדרש תנחומא בא, יח וכן ילקוט שמעוני תהלים קלו, רמז תתפד.

¹⁴ עיין הסבר כל הענין במאמרנו "מכת בכורות" בעיוני פרשה שמות עמ' 74 ואילך.

ש"במקרה" באותה שנה - י' בניסן היה בשבת, אבל הנס אינו קשור לשבת אלא לי' בניסן ואותו יש לזכור ולחגוג גם אם יחול באחד מימי השבוע האחרים.

הב"ח דן בשאלה הראשונה: "קשה, דלמה יהיו שיניהם קהות עכשיו יותר, וכי לא היו מצרים יודעים שישראל שוחטים ואוכלים אילים וכבשים בכל יום ויום? ונראה, שישראל הודיעו למצרים שמצוות ה' עלינו לשחטו למטה [=בעוה"ז] כי בזה ישחט גם למעלה [=בעולמות העליונים] וזהו [שנאמר במדרש] על ששחטו את אלוהיהן [אלהי המצרים], ד'את' מרבה גם אלוהיהן למעלה. ועוד משמע... כי רובם של ישראל עבדו עבודת גלולים... ועל כן היו שיניהם קהות כי עד עתה עבדו לו [לאלהי המצרים] ועכשיו שוחטין את אלוהיהן" (או"ח, תל).

הב"ח מבדיל בין אכילת בשר לתיאבון, מרצון חופשי של תאוה, שלא הרגיזה את המצרים כל ימי היות ישראל במצרים, כיון שלא היתה כרוכה במסר או מאבק במצרים ובאלהיהם, לבין אכילת קרבן פסח המסמלת את חזרת ישראל בתשובה, ושחיטת אלהי מצרים כפעולה דתית לקיום מצוות ה'. אכילת בשר כזו ודאי שמרגיזה את המצרים ומקשה את שיניהם.¹⁵ כאן יש "הכרזת מלחמה" של ישראל על מצרים ואיליה.

בשאלה השנייה עוסק ר"י קארו בפירושו בית יוסף על הטור: "וא"ת, דלפי טעם זה הוי ליה למקרי לכולהו יומי, דמעשור לחודש עד ערב הפסח ימים גדולים דבכולם נעשה הנס? ויש לומר, שעיקר הנס היה בהתחלתה ואז היה עיקר קהיון שיני המצרים. אבל אחר שעבר היום הראשון כיון דדשו - דשו". [והתרגלו כבר לבזיון של אלילים] (שם).¹⁶

יש להסביר יסוד זה על פי גמרא ידועה בענין חורבן בית המקדש. "תשיעי [באב] סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו. והיינו דאמר ר' יוחנן, אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו [בי' באב] נשרף. ורבנן? אתחלתא דפורענותא עדיפא" (תענית כט, ע"א).

---

¹⁵ וכן כתב בפירוש ענף יוסף על המדרש: "קשה, וכי לא אכלו ישראל כל ימי היותם במצרים שהם כשבים ושה עיזים? ואי לאו לאכילה למה היו רועים צאן חינם? ונראה, דבשאר כל הימים כששחטו אותן לא היה אכפת להו למצרים דאין זה גנאי לאלוהיהן דהיינו למזל טלה כיון שלא נתכוונו עליו [אלא רצו "סתם" לאכול בשר], אבל השתא, כיון שאמרו למצרים ששוחטין לשם פסח במצוות ה' כדי לבטל סכלות מצרים שהיו עובדים למזל טלה ראש המזלות, לכן היו שיניהם קהות על ששוחטין את אלוהיהן" (שמות רבה טז, ג ענף יוסף).

¹⁶ וכן הביא בעל הפרישה שם, סק"א.

סברת רבנן היא, שלמרות שמבחינה כמותית של משך זמן הבעירה עיקר החורבן היה בעשירי, השינוי המהותי קרה בתשיעי. שכן ביום זה הפך בית המקדש מ'בנין בנוי' [בתחילת היום התשיעי] ל'בנין חרב' [בסוף היום התשיעי]. נכון שרק אחוז קטן היה חרב, אבל חרב! ביום העשירי לא חל שינוי מהותי, רק שחורבן קטן הפך לחורבן גדול, שזה שינוי כמותי, ולכן פחות חשוב מהחורבן בתשיעי - שאז התחדש חורבן הבית. לכן גם כאן הנס היה בעשירי, ושאר הימים, "כיון דדש - דש!" האלהים שלהם כבר היה בזוי, ושום דבר לא נתחדש.

ג. הנס קשור לעשור ולא לשבת

נעבור עתה לשאלה השלישית, מדוע מציינים את הנס בשבת שלפני פסח ולא בעשירי בניסן, הרי מצוות לקיחת השה היתה "בעשור" ללא שום קשר לשבת. נכון ש"במקרה" בשנת היציאה ממצרים העשור היה בשבת, אבל היום העשירי לניסן היה גם יום גשום/בהיר/חמסין, וכל אחד מבין ששלל התיאורים האלה אינם שייכים למהות הנס!¹⁷

כך שאל וענה הט"ז: "רבים מקשים, אם כן הוי ליה ליחס הגדולה לי' בחודש אפילו בחול. ושמעתי מפי מהר"ב משה חריף ז"ל דבאותו י' ניסן נעשה עוד נס, שנבקע הירדן,¹⁸ ואם כן היו סבורין שהמעלה היא מחמת נס הירדן. לכן קראוהו 'שבת הגדול' דיום עלייתן מהירדן לא היה בשבת. והגדתי זה לפני מורי וחמי ז"ל וקלסיה" (ט"ז או"ח תל, סק"א). ואכן רבי יואל סירקיס בעל ה"ב"ח, חמיו של הט"ז, מביא פירוש זה בספרו בית חדש על הטור (או"ח, שם).¹⁹ לכן "הוצמד" הנס לשבת כדי שיהיה ברור לכל, שהיום מצוין לא בגלל נס בקיעת הירדן, אלא בגלל נס שחיטת הפסח ללא תגובת המצרים.

¹⁷ ישנם עוד מקרים בהם נקרא חג על שם פן שולי וזניח. פורים אינו נקרא חג ההצלה או חג "ונהפוך הוא" אלא על שם הפור, שהוא תיאור לדרך שבה בקש המן לקבוע את יום ההריגה של היהודים. [לא הרצח, לא דרך הרצח, לא באיזה יום, באיזו שעה, אלא כיצד בחרו את היום?] על כך עיין בספרי הסתרים באסתר עמ' 62. וכן חג השבועות המתאר את ספירת העומר שקודמת לחג שבעה שבועות, ולא את מתן תורה עצמו - עיין להלן עמ' 327. גם השם 'עקידה' לניסיון של אברהם הוא פרט שולי וזניח - עיין עיוני פרשה בראשית, עמ' 99.

¹⁸ נאמר בספר יהושע: "וכבוא נושאי הארון עד הירדן... ויעמדו המים הירודים מלמעלה קמו נד אחד" (ג, טו - טז) "ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן... וישבו מי הירדן למקומם... והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון" (ד, יח-יט).

¹⁹ ר' יואל ב"ר שמואל סירקיס בעל בית חדש (ב"ח) על הטור, שכ"א - ת. חתנו ר' דוד ב"ר שמואל הלוי בעל טורי זהב (ט"ז) על השולחן ערוך, שמ"ו - תכ"ז.

טעם מקביל מובא בפירוש מגן אברהם לשו"ע או"ח: "הוי ליה לקבוע יו"ט ביו"ד בחודש אפילו חל בחול? ואפשר שמפני שקבעו בו תענית שמתה בו מרים כמו שכתוב בסימן תקפ". ואכן שם נפסק: "אלו הימים שארעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם... באחד בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים ונסתלק הבאר" (שו"ע או"ח תקפ, א-ב). מובן לפי זה שהעתיקו את מרכז הכובד של זכירת הנס מעשרה בניסן שיש בו פן של אָבֵל על מות מרים, לשבת הגדול שהוא יום קדוש ממילא.²⁰

ובהמשך לזה יש להוסיף טעם מדברי החתם סופר, שיום עשירי בניסן היה יומו של נשיא שבת דן להביא את קרבנו לחנוכה המזבח.²¹ חז"ל דרשו על שבת דן: "אין לך ירוד בשבטים משבת דן" (שמות רבה לא, ו), וכן: "ויזנב בך כל הנחשלים אחריך" (דברים כח, יח) - זה שבטו של דן, שפלטן הענן, שהיו כולם עובדי עבודת אלילים" (ילקוט שמעוני כי תצא, רמז תתקלח). וגם: "פן יש בכם איש... או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' א-להינו" (דברים כט, יז) - "זה שבט דן, שהיה בו פסל מיכה" (ספרי שם). לכן העדיפו להעביר את נקודת הכובד של גדלות היום לשבת, כדי שלא "תיפול" על יומו של שבט דן עובדי העבודה הזרה. ועל שבת נאמר: "כל השומר שבת כהלכתה, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו" (שבת קיח, ע"ב), וכדי לתקן את חטאו של שבט דן, מציינים את שבת הגדול ולא את יום עשירי בניסן.²²

בדברי האחרונים מובאים שני הסברים נוספים, המציינים שבשאר ימי המעשה לא היה הנס ניכר כל כך, ודווקא מפני שעשור לחודש חל בשבת אירע הנס הגדול. את ההסבר הראשון כותב רבי מרדכי יפה, בעל ה'לבושים': "ומה שתולים הנס בשבת, ולא ביו"ד לחודש, איזה יום שיהיה, מפני שלא בא הנס אלא ע"י שמירת השבת, שמפני שידעו המצריים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים כדאיתא במדרש,²³ היו מתמיהים שהיו מטפלין בבעל חי [=בקרבת פסח]

²⁰ ר' אברהם אבלי ב"ר חיים גומבינער, בעל מגן אברהם, שצ"ג - תמ"ג. החיבורים טורי זהב ומגן אברהם נדפסים ברוב מהדורות שו"ע או"ח לצידו השו"ע [כמו רש"י ותוס' על הגמרא].

²¹ "ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן עמישדי" (במדבר ז, טו).

²² חתם סופר, מובא באמונת עיתוך לר' ג' וולפסון.

²³ "וירא בסבלותם (שמות ב, יא) - ראה שאין להם מנוחה. הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע - הוא מת. הלך משה והתקין להם את יום השבת לנוח" (שמות רבה א, לב). ועיין להלן עמ' 26.

בשבת, וע"י כך שאלום [ובנ"י ענו להם שה' ציוה לשחוט את אלוהיהם...], לכך קורין דווקא שבת הגדול" (לבוש או"ח תל, א)

רבי יהושע וולך כץ מביא בספרו "פרישה" על הטור את הסברו של הלבוש, ומוסיף ביאור נוסף: "ואני שמעתי, לפי שהיו [המצרים] יודעים שאסור לעשות קשר בשבת וראו אותם קושרים [את קרבן הפסח] בכרעי מיטתם לכך שאלו [כי לא ידעו שיש חילוק בין קשר של קיימא ובין קשר שאינו של קיימא] והשיבו כי מצוות ה' עליהם, וא"כ היה עיקר הנס בשביל השבת" (פרישה שם, סק"א).²⁴

לאדמו"ר רבי צבי אלימלך מדינוב יש תירוץ מפולפל על הסבת הנס הגדול מיום עשירי בניסן לשבת בדווקא, תירוץ המבוסס על מספר הנחות מוקדמות. ראשית, "מקובל מאבותינו כשנעשה נס לאדם - והוא בזכותו, זוכה בעצמו לראות במפלת אויביו או רשעי הדור, אך אם אין הישועה בזכותו, הגם שה' יתברך עושה לו נס בישועה להנצל - אבל אינו זוכה לראות במפלת אויביו, או הרשעים".²⁵ הנחה שניה: "כתבו הראשונים ע"פ המקובל בידם, עם היות שהנס אינו בזכות הצדיק ואינו זוכה לראות בעצמו הנקמה, עם כל זה, כשהנס נעשה ע"י תגבורת החסד והרחמים, יוכל הצדיק בעצמו לראות הנקמה".

על פי הקדמות אלו מסביר האדמו"ר מדינוב: "והנה המה ראו שציוה השי"ת ליקח בעשור השה כדי להשתעשע באיזה מצוה, הנה ראו אשר זכות בידם אין, והנה אעפ"כ זכו לראות במפלת שונאיהם. על כרחך הוא מתגבורת החסד ממידת הגדולה,²⁶ על כן נקראת 'שבת הגדול'... ובשבת הוא תגבורת החסד והרחמים ואז הגם שאינם ראויים - זכו לראות במפלת אויביהם. על כן נקראת שבת הגדול

²⁴ גם באלוה רבה על הלבוש שם (ס"ק ה) כתב ביאור זה בשם "מצאתי כתוב".
²⁵ כך הסברנו מדוע אברהם ראה במהפכת סדום "וישקף על פני סדום... והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן" (בראשית יט, כח). ואילו לוט נצטוה "אל תביט אחריך" (שם שם, יז). כי אברהם היה צדיק שזוכה לראות במפלת הרשעים, אבל לוט היה אמור למות עם אנשי סדום, וניצל רק בזכות אברהם. לכן לא ניתנה לו הרשות לראות במפלת סדום. ובזה תלו גם את המחלוקת אם נח היה צדיק גדול או קטן במחלוקת אם צוהר היא אבן יקרה או חלון, שאם נח היה צדיק גדול היה יכול לראות בהשחתת העולם דרך החלון, ואם היה צדיק קטן לא היה חלון מזוככית בתיבה, כדי שנוח לא יראה את המבול משחת את הארץ, והאור בא מאבן יקרה (ע"פ עיטורי תורה בראשית, עמ' 65).

²⁶ מידת הגדולה מקבילה למידת החסד, שכן בביטוי "הא-ל הגדול הגבור והנורא" מתייחסים התארים לאברהם יצחק ויעקב, ולאברהם איש החסד מקביל התואר 'הגדול', וכן בשבע הספירות הבנויות על הפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד..." (דברי הימים א' כט, יא) מקבילה 'הגדולה' למידת החסד של אברהם.

ממדת הגדולה. ועל כן זכר לנס הוא דווקא תמיד בשבת ולא בעשור לחודש. כי לא עשירי גרם רק שבת גרם. וכל עצמו של עשירי היה עבור שהיה אז עשירי בשבת.²⁷ (בני יששכר מאמר ג, שבת הגדול, אות י).

ועוד טעם על דרך הצחות: "שאלמלא שבת לא הוזקו לנס. וכשראו המצרים ושאלום: מה טיבם של טלאים אלה? יכלו להסיחם לדבר אחר ולגנוב את לבבם [=לשקר] כדי שלא יבואו לידי סכנה. אלא כיון ששבת היה ובשבת אין משנים, שכך אמרו חכמים שאפילו עם הארץ אימת שבת עליו ואינו משקר²⁸ - נמצא שהשבת גרמה להם לבוא לידי סכנה ובגללה [רק מפני שהדבר אירע בשבת] הוצרכו לנס" (ספר התודעה ח"ב, עמ' קמג).

הרב גדליהו שארר מתרץ ע"פ יסוד ידוע: "פרשת שבת נקבעה כהקדמה לפרשת המועדים,²⁹ כי קדושת שבת היא קדושה הקביעה וקיימא בהבריאה, וכל הימים טובים נקראים שבתון, שפירושו 'א קליינער שבת' [=שבת קטנה], שקדושת הימים טובים היא המשכה מקדושת השבת הקביעה וקיימא מששת ימי בראשית, ורק מה שיש קדושת השבת בהבריאה יש מציאות אחר כך לקדושת הרגלים. ולכן נקבע פרשת שבת כהקדמה לפרשת המועדים, כי רק על ידי הקדושה של שבת, יש ביכולת בני ישראל לקדש את הזמנים האלו".

הרב ממשירי: "לכן איתא בספרים, כי השבת קודם החג כוללת בתוכה קדושת החג, ומלבד מה שידוע מספרים הקדושים כי השבת נותנת הכח לכל ששת ימי המעשה הבאים, וכלשון הזוהר הקדוש 'מיניה מתברכין כל יומא' (יתרו פח, ע"א) וממילא נכלל קדושת החג בהשבת מקודם, יש בו גם ענין נוסף, כי רק בכח קדושת השבת יש בכח בני ישראל לקבל קדושת הרגלים, ובכדי לזכות להפרטים צריכים מקודם לקבל הכלל הכולל כל הפרטים. ולכן, בכדי שבני ישראל יוכלו לעשות הקרבן פסח ולקבל קדושת החג, היו צריכים מקודם הסיוע משבת".³⁰

²⁷ הוא מתרץ בזה מדוע צייתה התורה "בעשור לחודש הזה", ומסביר שבאמת העשור הוא רק

ציון הזמן, אבל גופו של נס וגדולתו נובעים מהיות היום הזה [העשירי בחודש] - שבת!

²⁸ הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ושואלו בשבת - יאכל על פיו

(משנה דמאי ד, א), ופירש בירושלמי "אימת שבת עליו" (ירושלמי דמאי ד, א).

²⁹ "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש, אלה הם מועדי. ששת ימים תעשה מלאכה וביום

השביעי שבת שבתון מקרא קודש" (ויקרא כג, ב-ג). בעיוני פרשה ויקרא עמ' 272 עמדתני על

פשר הקדמת השבת לרשימת המועדים.

³⁰ הרב גדליהו הלוי שארר [שור], ה'תר"ע - ה'תשל"ט, ראש ישיבת תורה ודעת בניו-יורק. אור

גדליהו מועדים וליקוטים, מאמר 'שבת הגדול', עמ' 126.

ד. "גדול המצווה ועושה"

האדמו"ר מדינוב מביא בספרו בני יששכר הסבר נוסף לשם שבת הגדול בשם בעל עוללות אפרים,³¹ על פי דברי חז"ל "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה" (קידושין לא, ע"א). "והנה עד היום ההוא בעשור לחודש הראשון, הגם שמזמן האבות צדיקי הדור ויחידי סגולה היו מקיימין את התורה,³² אבל היה בתורת נדבה ולא היו מצווים ועושים. והן היום שנצטוו ויקחו להם איש שה לבית אבות' (שמות יב, ג) - גדול המצווה ועושה, על כן נקרא שבת הזה 'שבת הגדול'". נכון שבראש חודש כבר נצטוו ישראל על קידוש החודש, אבל מצוה זו מיועדת בעיקר למשה ולסנהדרין המקדשים את החודש ומעברים את השנה. לעומת זאת, הציווי "משכו וקחו" נאמר בעשור לכל ישראל כמצוה ראשונה לכל העם, והפך את כולם מקטנים לגדולים.³³

האדמו"ר ממשיך להסביר לפי טעם זה את השאלה שעסקנו בה לעיל, מדוע תלו את הגדולה בשבת ולא בעשירי לחודש, הרי המצוה היתה "בעשור" ולא בשבת [ורק "במקרה" חל העשירי בניסן בשנת יציאת מצרים בשבת]: "הנה מצוות שבת שמרו בני ישראל גם מרבית ההמון בעוד היותם במצרים כי מרע"ה בירר להם יום השבת למנוחה ועונג כידוע ממדרשים³⁴... והגם שהיו שומרים את יום השבת, עם כל זה לא היו מצווים. ועל כן בלקיחת הקרבן פסח אז בשבת, ציוה השי"ת לקחתו בשבת להורות להם "גדול המצווה". ועל כן לקיחת קרבן פסח שהוא בציווי דוחה את השבת, היה אז. ואם כן נתגלה להם בשבת זה 'גדול המצווה', על כן נקרא שבת הגדול" (בני יששכר ניסן ג, ו). נראה לפרש בדבריו, שלולי היתה מצוה לקחת את השה, היה אסור להם לקחתו, כי שמרו שבת [אמנם מצד עצמם, אבל שמרו]. לכן ציוה אותם הקב"ה לקחת את השה, להורות ש'גדול המצווה' ולקיחת השה דוחה את השבת.

לפי פירוש זה, הביטוי "גדול המצווה ועושה" מלמד, שבני ישראל הפכו להיות 'גדולים' החייבים במצוות. פירוש זה טומן בחובו הארה גדולה בדבר תפיסת התורה את המונחים "קטן" ו"גדול", לעומת התפיסה של התרבות המערבית, המקובלת לצערנו כיום ברוב העולם: העולם תופס ומגדיר "קטן" כמי

³¹ ר' אפרים זלמן ב"ר מנחם מרגליות, תקכ"ב - תקפ"ח.

³² "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה" (יומא כח, ע"ב).

³³ בספר התודעה (ח"ב, עמ' קנב) מובא טעם זה בשם חזקוני, אבדורהם ופרי חדש.

³⁴ הבאנו את דברי המדרש בשמות רבה א, לב - לעיל הערה 23.

שאומרים לו מה לעשות ו"גדול" כמי שאומר לאחרים מה לעשות. ככל שהאדם יותר "גדול" - בגיל, בדרגה צבאית, בעמדה בכירה במוסד או במפעל, הוא יותר אומר לאחרים מה לעשות, ופחות אומרים לו מה לעשות. אבל בתורה ובהלכה המבט הפוך לגמרי: קטן אינו בר מצוה - פירושו, שאי אפשר לצוות עליו. וגם אם אינו יכול לעשות ככל העולה על רוחו, עדיין אין עליו מרות וחובת קיום ההלכה. כשקטן הופך לגדול הוא נהיה 'בר-מצוה', דהיינו רק אז אפשר לצוות עליו ורק אז הוא חייב בכל מצוות התורה ככל אדם גדול. כי "להיות גדול" פירושו להיות "מצווה ועושה" - מי שיש לו אחריות למעשיו והוא נדון על בחירתו החופשית, במתן גמול על מצוות ועונש על עבירות.

שוני זה בין קטן לגדול נובע אולי מהבדל נוסף משיק, שיש בין השקפת התורה לתרבות הכללית ביחס לזכויות וחובות. בתרבות המערב, לכולם יש זכויות: לקטן, לגדול, לאשה לעולה החדש, לחייל, לזקן, לשוטה ולסוטה. על חובות כמעט ואין מדברים. מסילת ישרים, הספר הבסיסי של המוסר היהודי פותח במילים: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו". ברור שלכולי עלמא יש לאדם מול א-להיו, עמו וחברתו, גם חובות וגם זכויות, אך השאלה היא מה העיקר, ועל מה יש לאדם לשים לב ודגש. דעת תורה היא, שלהיות 'גדול' פירושו לקחת אחריות, להיות בעל בחירה ולהבין שיש חובות שצריך למלא; תרי"ג מצוות שבין אדם למקום ולחבירו.³⁵

כך מצינו ביחס לגדול מנהיגי ישראל, משה רבינו. המקרא מספר: "ויגדל הילד ותביאדו לבית פרעה ויהי לה לבן... ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (שמות ב, יא-יב). חז"ל שמו לב לכפילות: "ויגדל משה" - והלא כבר כתב 'ויגדל הילד' אמר ר' יהודה, הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו" (רש"י שם, ע"פ תנחומא ישן וארא, יז). לשיטתנו נאמר: "ויגדל הנער" - לקומה, גדולה פיזית, "ויגדל משה" - מה עשה אותו 'גדול' באמת? זה שהוא מבין שיש אחרים שצריך לדאוג להם "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם".

³⁵ עיין קונטרס החסד לרב אליהו דסלר: "כך אני אומר לזוג בעת שמחת כלולותם. הזהירו יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה, כאשר תרגישו בכח בשעה זו [=בזמן החתונה]. ודעו, אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הנה כבר אושריכם מכם והלאה" (מכתב מאלהו ח"א, עמ' 39). עיין גם בספרי עיוני פרשה במדבר, עמ' 242.

הגדולה של שבת הגדול היא הגדולה שהפכה את בני נח לדרגת עם ה' המצווים ועושים את מצוותיו. זוהי שבת הבר-מצוה של בני ישראל, בה הפכו מגוי 'קטן' לגוי 'גדול'.

ה. הסברים נוספים לשם שבת הגדול

א. אם בכל שבוע ישנו יום שבת אחד, בשבוע שחל בו הפסח ישנם שתי שבתות. שהרי גם חג הפסח עצמו נקרא שבת, שנאמר "וספרתם לכם ממחרת השבת" (ויקרא כג, טו) ודרשה הגמרא "ממחרת יום טוב" (מנחות סה, ע"ב). כדי להבדיל שבת משבת, קרויה השבת הרגילה "שבת הגדול". כך כתב האדמו"ר מדינוב: "וספרתם לכם ממחרת השבת" - באה הקבלה ממחרת יו"ט שנקרא שבת, והאפיקורסים שאינם מאמינים בקבלת תורה שבעל פה נתפקרו בזה. והנה הרבה עניינים עשו חז"ל לפרסם הדבר ולהוציא מלב המינים. גם זאת עשו להכיר, וקראו לשבת שלפני הפסח 'שבת הגדול' - מכלל דאיכא שבת הקטן בשבוע הבא, דהיינו יו"ט ראשון של פסח שנקרא ג"כ שבת, אבל שביתתו הוא קטן משביתת יום השבת [שמותרת בו מלאכת אוכל נפש] (בני יששכר חודש ניסן, מאמר ג, אות ב).³⁶

ב. וכנספח לטעם זה הוא מוסיף: "מה שאמרו חז"ל שבת קביעא וקיימא משא"כ מועדים תלויים בקידוש בית דין,³⁷ ועל כן קדושת השבת הוא כמו הגדול שיכול לעמוד בעצמו משא"כ קדושת המועדים מעמידים אותו אחרים דהיינו ישראל, כביכול כמו הקטן שמחזיקים אותו בידו אחרים להעמידו, ובזולת אחרים אין לו העמדה. והנה קודם בא יום המועד הקדוש הרגל הראשון שברגלים נקרא שבת, שלפניו שבת הגדול להורות החילוק בין קדושת שבת לקדושת יו"ט" (בני יששכר שם, אות ג).

ג. כידוע יש למצוות השבת שני טעמים עיקריים. האחד, זכר למעשה בראשית, כנאמר: "זכור את יום השבת לקדשו... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ... וינח ביום השביעי" (שמות כ, ח-יא). השני זכר ליציאת מצרים "שמור את יום השבת לקדשו... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' א-להיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן ציוך ה' א-להיך לעשות את יום

³⁶ בשם "גדול ספרדי אחד" הנקרא הרב מרדכי זאב, מובא בשו"ת שמן המור.
³⁷ "בשבתא בין בקדושא בין בצלותא מקדש השבת. ביומא טבא בין בקדושא בין בצלותא מקדש ישראל והזמנים... שבת דקביעא וקיימא מקדש השבת, יומא טבא דישראל הוא דקבעי ליה דמעברי ירחי וקבעי לשני - מקדש ישראל והזמנים" (פסחים קיז ע"ב).

השבת" (דברים ה, יב-טו). עד ליציאת מצרים היה לשבת רק טעם אחד - זכר למעשה בראשית, ביציאת מצרים נתוסף טעם שני ועל כן נקראת השבת הזו שבת הגדול לציון הטעם הנוסף של השבת.³⁸

ובספר ערוגות הבושם הביא בשם הגדת משאת המלך, שהביא בשם אחד הקדמונים, שבשבת זו נתחדש דין 'תוספת שבת'. שהרי לפי הטעם של "זכר למעשה בראשית" אין כל הידור וחומרא בתוספת שבת, והזכירה היא להבדיל בין ששת ימי המעשה לשבת כמו בבריאת העולם. הדין של תוספת שבת שייך לטעם של זכר ליציאת מצרים,³⁹ כשעם ישראל הוקבעו לעם. לכך בשבת זו נהגה תוספת שבת בפעם הראשונה, כי אז החלה הגאולה ולכן היא נקראת שבת הגדול.⁴⁰

ד. כשהיו ישראל במצרים שאל משה מפרעה יום אחד למנוחה את יום השבת,⁴¹ ומכל מקום בכל מוצאי שבת תיכף היו יוצאים ממנוחה ועונג ליגיעה ועינוי.⁴² אבל בשבת הזו לא חזרו להשתעבד, ולכן נקרא שבת הגדול [כי השבת התארכה עוד ועוד, עד ליציאת מצרים].⁴³

בהמשך לזה יש להביא מה שכתב בספר 'אד יעלה', שלפני כל מכה היתה התראה ג' שבועות והמכה עצמה ארכה שבוע אחד, ומכת החושך ארכה ג' ימים.⁴⁴ ותיכף כשסר החושך בא היום אשר בחצות היתה בו מכת בכורות. ולפי זה, אם יציאת מצרים היתה ביום חמישי ומכת בכורות ביום רביעי בלילה - סיום מכת החושך היה ביום שלישי בלילה, דהיינו: כל הימים ממוצאי שבת עד יום שלישי בלילה. והנה, הכלי יקר כתב על "וימש חושך" (שמות י, כא): "הקב"ה הסיר חשכת לילה מגבול ישראל ונתן אותו על מצרים, ועל כן היה למצרים חושך כפול [גם ביום] ומסיבה זו היה לבנ"י אור במושבותם גם בלילה. רמז לדבר: 'ולכל בני

³⁸ מובא בספר התודעה חלק ב, עמ' קמד.

³⁹ כי בבית עבדים יש לתוספת זמן של מנוחה משמעות רבה.

⁴⁰ ר' מנחם בן צבי יהודה בן יעקב, ערוגת הבושם מועדים, עמ' יא.

⁴¹ עיין לעיל הערה 23.

⁴² כמקובל "לכל שבת יש מוצאי שבת"...

⁴³ מובא בספר התודעה ח"ב עמ' קמג בשם מהרי"ט, משמו של אביו המבי"ט.

⁴⁴ "ויהי חושך אפלה בכל ארץ מצרים שלושת ימים, לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלושת ימים" (שמות יב, כב-כג). במדרש (שמות רבה יד, ג) המובא ברש"י: "חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו... ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה, שלא קמו איש מתחתיו" (לשון רש"י). לשיטה זו, מכת החושך ארכה פעמיים ג' ימים.

ישראל היה' - ד' תיבות אלו סופם אותיות לילה, ואח"כ כתוב 'אור במושבותם', כאילו אמר שגם לילה היה אור לישראל" (כלי יקר שם). ולפי זה, שבת לא הסתיימה, כי במוצאי שבת היה אור שנמשך עוד שלושה ימים. לכן נקראת השבת "שבת הגדול"⁴⁵, כי השבת נמשכה ארבעה ימים.

ה. טעם נוסף הוא, "שמפטירים בה הפטרת 'וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים, וגומרים את הפטרה בפסוק של גאולה: 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא' (מלאכי ג, כג). והנה תיבת 'הגדול' הוא סיום כל דברי הנביאים ונחמותיהם [חוץ מתיבת 'והנורא' שאין רוצים לקרא על שמה מטעם מובן] (מטה משה ח"ב, תקמב בשם רבו מהרש"ל). ר' צדוק הכהן מלובלין העיר: "היינו ימות המשיח, שאז יראו עין בעין שכל הסבלנות [=הסבל, הצרות] שסבלו בני בגלויות היה רק חסד ורחמים כדי שעל ידי זה יזכו לימות המשיח. וזה מידת חסד לאברהם - גדולה⁴⁶ וכנגדו אומרים בברכת אבות 'הגדול' [ורחמים מידתו של יעקב אבינו ע"ה, וכנגדו 'הנורא' כמש"כ בזהר ח"ב עט, ע"א]⁴⁷."

ו. בספר הפרדס לרש"י מובא טעם נוסף בשם רבינו יצחק יוסקונטו מארץ הגר: "לפי שמאחרים העם בשבת לפני פסח לשמוע הדרשה עד אחר חצות סמוך למנחה עד שדורשין שם הלכות ביעור חמץ ושמירת המצות וכו', ונמשך הרבה והעם אינם נפטרים לבתייהם עד שישמעו את הכל, ומפני משך זה נראה בעיניהם היום גדול וארוך יותר מדי" (שיבולי הלקט, סדר פסח, סימן רה). ובספר צידה לדרך⁴⁸ כתב, שבשבת זו היו מתקבצים קהלות גדולות לשמוע הלכות גדולות. וטעם נוסף הקשור לזה שהרב - גדול העיר דורש בה ונקראת שבת הגדול - השבת של גדול העיר.⁴⁹ ובמנהגי מהרי"ל כתב: "אחד הטעמים שנקרא שבת הגדול על דרך שנקרא יום כיפור צומא רבא לפי שמאריכין בו בתפלה ובתחנונים, כך מאריכים בו בדרשות"⁵⁰.

⁴⁵ הרב אליעזר דוידוביץ, אד יעלה עמ' 123.

⁴⁶ עיין לעיל הערה 26 מדוע "הגדול" הוא תואר לאברהם.

⁴⁷ ר' צדוק רבינוביץ הכהן מלובלין, תקפ"ג - תר"ס, פרי צדיק שבת הגדול אות ח, נדפס בפרי צדיק ויקרא, עמ' 35. ועיין לעיל הערה 26 על הקשר בין מידת ה"חסד" ל"גדולה".

⁴⁸ רבי מנחם ב"ר אהרן אבן זרח צרפתי, ה'ס"ו - ה'קמ"ח, מח"ס צידה לדרך.

⁴⁹ שו"ת אורי וישעי, קלד; הגדה של פסח חזון עובדיה לרב עובדיה יוסף.

⁵⁰ הטעמים הידועים המובאים באותיות ה-ו העתקתי מספר התודעה ח"ב עמ' קמג - קמד.

ו. המנהג לומר את ההגדה בשבת הגדול

על דברי המחבר שבהם דנו לעיל בפתיחת המאמר (לעיל עמ' 17) הוסיף הרמ"א:
"והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחילת 'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל
עוונותינו'" (רמ"א או"ח תל, א). כדברי הרמ"א כתב גם האדמו"ר הזקן בעל התניא:
"נוהגים במדינות אלו שבשבת הגדול במנחה אין אומרים 'ברכי נפשי' אלא
אומרים 'עבדים היינו' וכו', לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והניסים.
ואפילו שבת הגדול הוא ערב פסח אומרים 'עבדים היינו'" (שו"ע הרב תל, ג).

הגר"א מביא טעם למנהג זה, אבל חולק עליו: "והמנהג - שמאז [משבת הגדול]
התחיל הגאולה ע"י לקיחתו [של השם]. אבל הוא דבר שאינו, דהא מפורש
במכילתא סוף פרשת בא: 'שומע אני מראש חודש? תלמוד לומר 'ביום ההוא'. אי
ביום ההוא יכול מבעוד יום? תלמוד לומר 'בעבור זה' - בשעה שיש מצה ומרור
מונחים לפניך וכו'" (ביאור הגר"א תל, ס"א).

וכן תמה היעב"ץ: "ותמהתי על זה מעודי, כי אנו עושים הפך מה שאנו
אומרים בזאת ההגדה 'יכול מראש חודש'... תלמוד לומר 'בעבור זה', לא אמרתי
אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. א"כ מניין להוסיף על המצוה... וצריך
עיון מהיכן יצא מנהג זה, ומה טעם יש בו, שעב"פ צריך למצוא סמך למנהג" (מור
וקציעה סימן תל, ד"ה נמצא).

טעם אחר למנהג קריאת ההגדה מובא בראבי"ה: "נהגו התינוקות להקדים
ולקרוא האגדה [!] ביום שבת הגדול... ונראין הדברים שכדי להסדיר בפיהם ויבינו
בפסח וישאלו" (סימן תכה).⁵¹ וכעין הסבר זה, ישנו הסבר שתקף אף למבוגרים:
הנוהגים כך נותנים טעם נוסף לאמירת ההגדה בשבת שלפני פסח, כדי שתהיה
ההגדה שגורה בפיו ואם יחול ליל פסח בשבת יוכל לקרא ההגדה לאור הנר אפילו
ביחיד, ולא יצטרך לחשוש שמא יטה את הנר".⁵²

---

⁵¹ זה טעם אחר מהאמור לעיל. ואכן לפי ראבי"ה המנהג לקרוא את ההגדה הוא רק לתינוקות
כדי להתרגל באמירתה ולהבין אותה בליל הסדר, ואילו המבוגרים כבר בקיאים.
⁵² מנהגי ישורון 132, מובא בספר התודעה ח"ב עמ' קמה.

